

Dudás Mária

AZ ÚJ BOLGÁR IRODALOM REGÉNYCÍMEINEK NYELVI SAJÁTÓSÁGAI

A tanulmány célja, hogy bemutassa az új bolgár irodalmi korszak első felében megjelent regények címeinek nyelvtani sajátosságait. Nem tér ki a mű és a cím kapcsolatára, a cím megválasztásának okaira, csak a címek nyelvtani szerkezetét elemzi, valamint csoportokba osztja őket.

Az új bolgár irodalmi korszak hatalmas anyagot ölel fel, melyek közül figyelmünket csak egy műfajra összpontosítjuk – a regényekre. Az irodalomtörténeti korszakolásban az új bolgár irodalmi korszak kezdete a török uralom alóli felszabadulás időpontja (1878).

1396 és 1878 között Bulgária török uralom alatt állt, amely nemcsak a gazdasági, a pénzügyi, a közigazgatási életre volt nagy hatással, hanem az irodalmi életet is nagymértékben befolyásolta. Lelassította a bolgár irodalom fejlődését, megakadályozta az európai irányzatok megjelenését Bulgáriában. Nem állíthatjuk, hogy ebben az időszakban semmilyen irodalmi tevékenység nem zajlott Bulgáriában, de az élénk irodalmi élet a XVIII. század végén, az Újjászületés korszakának (a kollektív nemzeti öntudatra ébredés időszaka) elején alakult ki.

A Felszabadulás utáni irodalom jellemzője, hogy megpróbálta az évszázadokig tartó kulturális izoláció által elszenvedett hátrányokat pótolni, az európai irányzatokat utolérni. Az irodalmi megjelenési formák bővítésére törekedett, új műfajok és új témák jelentek meg. Megfigyelhető az európai irodalmi irányzatok hatása, főként a francia, olasz, orosz és német. Bojan Nicsev így ír a bolgár regényekről: „a mai bolgár regény akkor alakult ki, amikor a klasszikus európai regény már elérte tetőpontját” (Ничев 1978: 8).¹

A tanulmány az 1878 és 1950 között íródott 150 regény címét elemzi grammatikai felépítésük alapján. A regénycímeket *Az új bolgár irodalom szótárából* (РНБЛ) gyűjtöttük ki. Ebben az időszakban a következő regénytípusok jelentek meg Bulgáriában: gyermekregények, ifjúsági regények, történelmi regények, dokumentumregények, verses regények, valamint önéletrajzi regények. Különválasztottuk a gyermek- és ifjúsági regényeket, amelyeket külön elemeztünk, a többi regénytípus egy csoportba került.

---

¹ „...съвременният български роман се разви, когато класическият европейски роман бе преодолел своя зенит” (a szerző fordítása – D. M.).

1. A regénycímek nyelvi változatainak első nagy csoportját a rövid regénycímek alkotják. A tömörség jellemzi őket. A szerző regénye címéül mindössze egyetlen szót választ, amellyel meghatározza műve tárgyát. Szófajukat tekintve az egyszavú címek között a leggyakrabban főnevet találunk. A főnév lehet egyes számban álló köznév, pl. *Хоро* 'Horo' (А. Страшимиров, 1926); *Кръв* 'Vér' (К. Константинов, 1933); *Път* 'Út' (Ст. Даскалов, 1945); vagy lehet többes számban álló köznév, pl. *Братя* 'Fiútestvérek' (Д. Немиров, 1927); *Роби* 'Rabok' (А. Страшимиров, 1930); *Врагове* 'Ellenségek' (М. Марчевски, 1934).

Az egyes és többes számú főnév kiegészülhet határozott névelővel, amely a címet kiragadja viszonylagos elszigeteltségéből. Határozott névelővel bővített egyes számú főnevet csak két címnél találunk: *Изобретателят* 'A feltaláló' (Б. Шивечев, 1931); *Мансардата* 'A manzárd' (Ив. Мартинов, 1942), míg határozott névelős többes számú főnév nem fordul elő a regénycímek között.

A főnevek másik csoportja, a tulajdonnevek, a rövid címek megnevező fajtái közé tartoznak. A tulajdonnevek között találunk olyan személyneveket, amelyek keresztnevek: *Бена* 'Bena' (А. Страшимиров, 1921); *Ирина* 'Irina' (А. Карима, 1935); *Ангелина* 'Angelina' (К. Петканов, 1940). A keresztnevek között megfigyelhető, hogy mind a három regénycím női név. Csak egyetlen férfi-név fordul elő, amelyik azonban a női nevekkel ellentétben vezetéknevvel szerepel: *Споржилов* 'Sporzsilov' (Г. Караславов, 1931).

Nem az egyszavas címek közé tartoznak, mégis itt szeretnénk ismertetni a tulajdonnevek azon csoportját, amelyek teljes névvel, vezeték- és keresztnévvel ellátott címek. *Кръстю Асенов* 'Krasztyu Aszenov' (А. Страшимиров, 1906); *Владо Булатов* 'Vlado Bulatov' (С. Чилингиоров, 1922); *Ангел Кънчев* 'Angel Kancsev' (А. Попова-Мутафова, 1938). A csak keresztnévből álló címekkel ellentétben itt gyakoribbak a férfinévek, csak egyetlen női név fordul elő *Ана Дюлгерова* 'Ana Djulgerova' (Я. Язова, 1936).

A tulajdonneves címek között a személynevek mellett helyszíneveket is találunk. Ezek a címek nem a hősök nevével azonosítják a regényt, hanem a helyszínnel: *Балчик* 'Balcsik' (П. Карапетров, 1937); *Голгота* 'Golgota' (А. Карима, Ана 1938). Még egy regénycímet kell megemlíteni, amely egy ünnep neve: *Илинден* 'Piija-nar' (Д. Талев, 1930), amelyet Szent Piija tiszteletére július 20-án ünnepelnek Bulgáriában.

A rövid címek között a főneveken kívül a következő szófajok jelennek meg. Két regény címében egyes számú, névelővel bővített melléknév áll: *Другият* 'A másik' (Д. Немиров, 1918); *Ангелогласият* 'Az angyalhangú' (Д. Немиров, 1938). Egy esetben a melléknév többes számban és határozott névelővel szerepel: *Кръвожадните* 'A vérszomjasak' (Н. Райнов, 1947).

A következő előforduló szófajok egy irányjelölő határozószó, amely egyetlen regénycímben fordul el: *Напред* 'Előre' (Д. Немиров, 1945), valamint

egy melléknévi igenév többes számban névelővel: *Непримиримите* 'A nyughatatlanok' (Е. Коралов, 1938).

A rövid címek szófaji arányát megfigyelve megállapítható, hogy a legtöbb esetben egy főnév – leginkább köznév – szerepel a címben. 18 regény címében áll a köznév egyes számban és 10 esetben többes számban. A határozott névelő használata elenyésző. A tulajdonneveket tekintve a keresztnévek és teljes nevek aránya megegyezik. A főnéven kívül csak egy-két regénycímekben fordul elő további szófaj.

2. A regénycímek következő csoportját a szintagma szerkezetű címek alkotják. Ebben a csoportban több alcsoportot is megkülönböztetünk. A legnagyobb csoportot a főnévi szintagmák alkotják (Keszler 2000: 355). Először a melléknévvvel bővített főnévi szintagmákat mutatjuk be: *Нова земя* 'Új föld' (Ив. Вазов, 1896); *Смъртна присъда* 'Halálos ítélet' (А. Гуляшки, 1940); *Мъртво сърце* 'Halott szív' (А. Карима, 1940). Az egyes számú példák után következnek a többes számban állók: *Тъмни зори* 'Sötét hajnalok' (К. Христов, 1920); *Жертвени ноци* 'Áldozati éjszakák' (П. Карапетров, 1937); *Осъдени души* 'Elkárhozott lelkek' (Д. Димов, 1945).

A főnévi szintagmák névelővel bővíthetnek. Egyes számban viszonylag sok címet találunk: *Чистата любов* 'A tiszta szerelem' (А. Карима, 1928); *Бялата пътека* 'A fehér ösvény' (О. Василев, 1929); *Гладният вълк* 'Az éhes farkas' (Вл. Полянов, 1936). Egyetlen regénycímekben fordul elő a főnévi szintagma többes számban névelővel: *Белите извори* 'A fehér források' (К. Петканов, 1946).

A főnévi szintagmák első csoportjának bemutatása után a számnévvvel bővített főnévi szintagmák következnek. Három regény címében található ez a szintagmaszerkezet, mind a három esetében névelő nélkül. Egy címben tőszámnévvvel bővül a főnév: *Пет момичета* 'Öt lány' (А. Каменова, 1938), a másik kettőben sorszámnévvvel. Az első példa egyes számú: *Първа жертва* 'Első áldozat' (С. Чилингиров, 1935), a második többes számú: *Първи бразди* 'Első barázdák' (Д. Немиров, 1929).

A harmadik csoportba a prepozíciós szintagmák sorolhatók. Az első példákban egy főnévvel egészül ki a szintagma: *Под игото* 'Íga alatt' (Ив. Вазов, 1894), ez a példa azért is különleges, mert ez az első bolgár regény; *Без път* 'Út nélkül' (А. Страшимиров, 1919); *През огъня* 'Tűzön keresztül' (Д. Немиров, 1931). A szintaktikai szerepüket megfigyelve ezek az előjárászoói szintagmák a leggyakrabban a helyhatározó szerepét töltik be.

A következő csoportba a prepozíciós szintagma két főnévvel egészül ki: *Шинел без пагони* 'Váll-lapok nélküli köpeny' (С. Чилингиров, 1928); *Княз без корона* 'Korona nélküli fejedelem' (Вл. Полянов, 1937); *Стъпки в снега* 'Nyomok a hóban' (А. Гуляшки, 1946).

Ide tartoznak a birtokos jelentésű főnévi szintagmák: *Деца на ада* 'A pokol gyermekei' (С. Чилингиоров, 1928); *Дъщерята на Калојана* 'Kalojan lánya' (Ф. Попова-Мутафова, 1936), *Героите на Белица* 'Belica hősei' (М. Марчевски, 1950).

Egyetlen olyan regénycímet találtunk, amelyben egy állandósult szókapcsolat, frazéma szerepel a címben: *Зъб за зъб* 'Fogat fogért' (О. Василев, 1944).

A szintagmák csoportjában a legnagyobb számban, összesen 26 esetben prepozíciós szintagma fordul elő. Közöttük szinte azonos arányban találhatók az egy főnévvel, valamint a két főnévvel kiegészült szintagmák. A birtokos jelentésű főnévi szintagmák száma megegyezik az előjárós szintagmák számával. A második leggyakrabban előforduló regénycímek a melléknévvel kiegészült főnévi szintagmák. Az elemzett regénycímek között 10 olyan regénycím van, amelyik névelő nélküli, és 15 olyan, amelyik névelővel bővített főnévi szintagma. Ez az arány ellentétben áll a rövid címekkel, ahol a névelő nélküli címek száma volt több, névelővel nagyon kevés címet egészítettek ki. A számnévvel bővült főnévi szintagma-címek száma elenyésző.

3. A regénycímek elemzésénél még egy csoportot kell kiemelni, a mondatalakú címeket. Ez a címadási forma a legtrikább. Összesen 10 regény jelent meg mondatalakú címmel az elemzett időszakban. Vannak olyan címek, amelyek csak alanyból és állítmányból állnak: *Вятър ечи* 'Zúg a szél' (К. Петканов, 1933); *Градът е същият* 'A város ugyanaz' (А. Каменова, 1933); *Теут се бунтува* 'Teut lázad' (Г. Илиев, 1933); *Живите помнят* 'Az élők emlékeznek' (К. Камен, 1950). A következő példában az alany és állítmány szerkezet bővítéssel, helyhatározóval bővül: *Драва тече през славянски земи* 'A Dráva szláv földeken folyik keresztül' (Ив. Мартинов, 1946).

Két címben találunk tagadást: *Черните не стават бели* 'A fehérek nem lesznek feketék' (Вл. Полянов, 1932); *Хайдутин майка не храни* 'Hajdut édesanyját nem etet' (О. Василев, 1937).

Az eddig bemutatott regénycímekre egyaránt jellemző, hogy jelen időben és kijelentő módban vannak. Kettő kivételével mindegyik állító mondat. Egyetlen cím tér el a felsorolt jellemzőktől: *Слънцето угаснало* 'Kialudt a nap' (Вл. Полянов, 1928), ahol a bolgár nyelvre jellemző közvetítő mód fordul elő, egy olyan eseményre utalva, amelyik már megtörtént és nem voltunk szemtanúi.

4. Az eddigi elemzés a címek összevetése alapján készült, de egy másik szempontból is meg lehet vizsgálni őket. A szerzők és az általuk választott címtípus viszonyának figyelembevételével. Az elemzett korszakban a legtöbb regényt К. Петканов írta, összesen 14-et 1930 és 1946 között. Címadását változatosság jellemzi. A legnagyobb számban, hat esetben választotta a melléknévvel bővített főnévi szintagmaszerkezetet, pl. *Старото време* 'A régi idő' (1930), ötször a

rövid címet, pl. *Магия* 'Mágia' (1941) és kétszer mondataalakú címet adott regényének, pl. *Вятър ечи* 'Zúg a szél' (1933). A. Sztrasimirov hét regényt írt. Jellemzően, 5 esetben rövid címet választott regényének, pl. *Среца* 'Találkozás' (1904); *Роби* 'Rabok' (1930). Sz. Csilingirov szintén hét regényt írt, de mindössze egyetlen regényének címe rövid: *Владо Булатов* 'Vlado Bulatov' (1922), a többi cím főnévi szintagmaszerkezetű, pl. *Невиждан враг* 'Nem látott ellenség' (1936). És végezetül, D. Nemirov hat regényt írt és szintén a rövid címeket részesítette előnyben, pl. *Другият* 'A másik' (1918).

A fent említett szerzők írták a legtöbb regényt az elemzésre kiválasztott korszakban, ezért a címadási jellemzőik szerint is elemeztük őket. A leggyakrabban – 15 regény esetében – választottak rövid címet, 10 regény kapott melléknévvvel kiegészített főnévi szintagmát címnek. A többi címváltozat száma elenyésző. A szerzőket és a címválasztási szokásokat összevetve megállapítható, hogy a szerzők nem részesítenek előnyben egyetlen címtípust, hanem változatosságra töreksznek.

5. Az elemzett korszak már ismertetett regénytípusai között viszonylag nagy számban találunk gyermek- és ifjúsági regényeket, melyeket külön csoportba soroltunk, mivel különbség figyelhető meg a címadásuknál.

Az ifjúsági regények között egyetlen egy regény kapott rövid címet, többes számú kicsinyítő képzővel (a bolgár nyelv gyakran előforduló sajátossága) bővített főnevet: *Сирачета* 'Árvák' (K. Малина, 1933).

A szintagmák csoportja a legjellemzőbb az ifjúsági irodalomra. Két regény kapott melléknévvvel bővített főnéviszintagma-címet: *Златно сърце* 'Arany szív' (K. Малина, 1929); *Загадъчно отмъщение* 'Furfangos bosszú' (E. Коралов, 1938). Négy regénycímben a főnévi szintagma névelővel bővült: *Електрическият човек* 'Az elektromos ember' (E. Коралов, 1940); *Тайнствената подводница* 'A titokzatos tengeralattjáró' (E. Коралов, 1940); *Безсмъртният вожд* 'A halhatatlan vezér' (E. Коралов, 1941); *Летящият отряд* 'A repülő osztag' (E. Коралов, 1945).

A főnévi szintagmák legnagyobb csoportját a birtokos jelentésű címek alkotják: *Детето на затворника* 'A fegyenc gyermeke' (K. Малина, 1940); *Дворецът на свободата* 'A szabadság palotája' (E. Коралов, 1943); *Островът на щастието* 'A boldogság szigete' (E. Коралов, 1945). Egyes címekben a birtokos melléknévvvel vagy számnévvvel kiegészítve szerepel: *Съкровището на синята планина* 'A kék hegy kincse' (E. Коралов, 1938); *Островът на вечното слънце* 'Az örök nap szigete' (E. Коралов, 1940); *Животът на трима ученици* 'A három diák élete' (C. Красински, 1939); *Подвигът на едно момче* 'Egy fiú hőstette' (E. Коралов, 1947).

A következő prepozíciós szintagmák fordulnak elő az ifjúsági irodalom regénycímei között. Az első példában az előljárószó egy főnévvel egészül ki: *На*

село 'Falun' (Г. Караславов, 1942). A következő példában két főnévvel áll az előljárósói szintagma: *Жари в Африка* 'Zsari Afrikában' (Е. Коралов, 1942), amelyet egy számnévvel kiegészülő példa követ: *Повест за една гора* 'Novella egy erdőről' (Е. Станев, 1948). Megemlítünk még két olyan címet, amelyben a prepozíciós szerkezet két főnévből és egy előljárósóból áll: *В царството на пигмеите* 'A pigmeusok királyságában' (Л. Станчев, 1939); *За честта на родината* 'A haza becsületéért' (П. Вежинов, 1949) – mind a két címben a birtokos jelentés egészült ki újabb előljárószóval.

Az ifjúsági irodalom címválasztására nem jellemző a mondatalakú cím, egyetlen mondatalakú regénycím sincs a korpuszban.

Az elemzett periódusban összesen 27 ifjúsági regény jelent meg. Ezt a regénytípust nem jellemzi a rövid cím. A regények felének főnévi szintagma áll a címében, amelyek között legnagyobb számban a birtokos jelentésűek találhatók. Az írók szívesen egészítik ki a címet melléknévvel, így színesítik őket.

Az ifjúsági regények **író** és **cím** kapcsolatának elemzésekor egy nevet kell kiemelni – Е. Кораловot, aki 16 regényt írt a gyermekek számára 1930 és 1949 között. Regényeinek címadását az jellemzi, hogy nem a rövid címeket választotta, hanem minden esetben hosszabb, főnévi szintagmák szerepelnek a címben. 10 regénye címében találunk az ifjúsági irodalomra jellemző birtokos jelentésű szintagmaszerkezetet, pl. *Закрилникът на планината* 'A hegy oltalmazója' (1945).

Az elemzésre kiválasztott korszak az új bolgár irodalom első fele, amikor több új irodalmi műfaj jelent meg és terjedt el Bulgáriában. A tanulmány célja a regények címeinek összevető tanulmányozása, melynek során megállapítható, hogy az első regénycím-adási szokások között is megfigyelhetőek tendenciák.

Az első regénycímeiket nem jellemzik a rövid címek. Viszonylag kevés az egyszavas cím, közöttük pedig elenyésző számban találunk névelővel bővített címeteket. A rövid címek csak nagyon kis csoportja viseli a főhős vagy a helyszín nevét. A regénycímek között legnagyobb számban szintagma alakú címetek találunk. Általában főnévi és prepozíciós szintagmák fordulnak elő, gyakran melléknévvel vagy számnévvel bővítve. Külön csoportot alkotnak a birtokos jelentésű főnévi szintagmák, mert a legtöbbször ezek fordulnak elő. A harmadik típus a mondatalakú cím, amely szintén nem jellemző erre a korszakra. Frázis csak egyetlen regény címében fordul elő.

IRODALOM

Keszler, B. 2000, A szintagmák. In: Keszler, B. (szerk.), *A magyar nyelv könyve*. Budapest: Trezor Kiadó.

Ничев, Б. 1978, *Съвременният български роман*. София: Български писател.
РНБЛ – Шишкова, М. (szerk.), *Речник по нова българска литература 1878–1992*.
София: Хемус, 1994.